Την Τετάρτη 12 Οκτωβρίου 2022 στο Τσανάκλειο Μέγαρο, στον χώρο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κομοτηνής, οι Κομοτηναίοι αφουγκράστηκαν τα «φτερουγίσματα» – σύμφωνα με τις λέξεις του Κομοτηναίου συγγραφέα Μισέλ Φάις – των Εβραίων της Κομοτηνής αλλά και συνόλου του ελλαδικού χώρου όπου άνθιζαν εβραϊκές κοινότητες, με αφορμή την παρουσίαση του βιβλίου του συστηματικού ερευνητή των εβραϊκών συναγωγών στην Ελλάδα, αρχιτέκτονα Ηλία Μεσσίνα, με τίτλο «Η Συναγωγή και άλλες ιστορίες» (εκδ. Ινφογνώμων, Αθήνα 2022).

Την εκδήλωση συνδιοργάνωσαν η Δημοτική Κοινωφελής Επιχείρηση Πολιτισμού, Παιδείας, Αθλητισμού Δήμου Κομοτηνής, η Δημοτική Βιβλιοθήκη Κομοτηνής στο πλαίσιο των δράσεών της με την ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ «Κομοτηνή Εν Δράσει», οι εκδόσεις Ινφογνώμων, το βιβλιοπωλείο Εκλογή και ο «Παρατηρητής της Θράκης», ενώ πριν την εκδήλωση παρουσίασης προηγήθηκε ξενάγηση από τον ίδιο τον συγγραφέα στα ερείπια της συναγωγής για όσους ενδιαφέρονταν.

Για την παρουσία των Εβραίων στην Ξάνθη, την Κομοτηνή, το Διδυμότειχο, τη Χαλκίδα, τη Βέροια και την Αίγινα, καθώς και την αξιοποίηση ή μάλλον την απαξίωση των συναγωγών σε αυτές τις περιοχές –μιας και αυτές συμπεριλαμβάνονται στις σελίδες του βιβλίου– και για πολλά ακόμη συζήτησαν η κα Τζένη Κατσαρή-Βαφειάδη, φιλόλογος και επιμελήτρια εκδόσεων, που, εκτός από συντονίστρια της εκδήλωσης, περιέγραψε αδρομερώς τη δομή του βιβλίου, και σχολίασε την επιτυχημένη υφολογική διακύμανσή του μεταξύ πολιτισμικής ιστορίας, ιστορίας και λογοτεχνίας. Κι αυτό, γιατί ο κ. Μεσσίνας γράφει και με τη σκευή του επιστήμονα ιστορικού αρχιτέκτονα στις έξι αφηγήσεις του για τις προαναφερθείσες Συναγωγές, όταν καταγράφει την ιστορία των εβραϊκών κοινοτήτων που άνθισαν στις αντίστοιχες πόλεις, παρουσιάζοντας και την ερευνητική του κατά περίπτωση πορεία, τα «εργαλεία» του, τις σημειώσεις εργασίας του, εν παραλλήλω με τα συναισθήματά του, εντάσσοντας και τις αφηγήσεις των πληροφορητών του στο πλαίσιο της πολιτισμικής ιστορίας, και, συγχρόνως, αποπειράται να σκιαγραφήσει, συνθέτοντας με τους τρόπους της λογοτεχνίας, μυθιστορηματικά δηλαδή, την «πλαστή» αφήγηση-συνομιλία με τον αρχιτέκτονα της Συναγωγής της Ξάνθης που ανέλαβε την κατασκευή της το 1926 ή να ζωντανέψει την αμερικανίδα αρχαιολόγο BellaMazur, που μελέτησε το ψηφιδωτό της Συναγωγής της Αίγινας και δημοσίευσε τη μελέτη της για τις αρχαίες Συναγωγές της Δήλου και της Αίγινας μαζί με μια ιστορική αναδρομή της παρουσίας των Εβραίων στην Ελλάδα το 1935, παραδίδοντάς μας το ημερολόγιό της, ημερολόγιο-κατασκευή του συγγραφέα για ένα νεαρό κορίτσι που «άλλαξε την ιστορία σιωπηλά».

Η κα Έφη Καραπούλη, φιλόλογος και ιστορικός, αναφέρθηκε στη συνέχεια στους διαφαινόμενους στόχους της έκδοσης καθώς και στον ρόλο των μνημείων ως τοποσήμων, ο κ. Βασίλης Ριτζαλέος, Μέλος ΕΔΙΠ του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνων Χωρών του ΔΠΘ επικεντρώθηκε στη συναγωγή της Κομοτηνής και στην πορεία της προς την καταστροφή, ενώ στο τέλος, τον λόγο έλαβε ο συγγραφέας κ. Ηλίας Μεσσίνας, που μέσω φωτογραφικού υλικού μοιράστηκε στιγμές από τις έρευνές του. Την εκδήλωση διάνθισε επίσης με αναγνώσεις αποσπασμάτων και η ηθοποιός και σκηνοθέτης κα Άννα Μαχαιροπούλου.

Όπως έγινε δηλαδή ήδη αντιληπτό, στην εκδήλωση συμμετείχαν συμπολίτες που

Phoca PDF

προσπάθησαν, και προσπαθούν, να αναδειχθεί η ιστορία και η μνήμη των Εβραίων της πόλης μας, οι οποίοι είχαν σημαίνοντα ρόλο στη ζωή της μέχρι τη φρικιαστική στιγμή του Ολοκαυτώματος.. Αναφέρουμε ενδεικτικά την προσπάθεια της κας Καραπούλη, το 2020, που με μαθητές της από το 2ο Γυμνάσιο Κομοτηνής παρουσίασαν την εργασία με τίτλο «**Η εβραϊκή κοινότητα της Κομοτηνής, με αφορμή το μνημείο του Ολοκαυτώματος στο Δημοτικό Πάρκο Κομοτηνής»** , στο πλαίσιο πολιτιστικού προγράμματος για την τοπική ιστορία, εστιάζουμε όμως κυρίως στον κ. Ριτζαλέο, ο οποίος σε ακαδημαϊκό επίπεδο, με αφορμή την εκπόνηση της διδακτορικής του διατριβής **(«Οι εβραϊκές κοινότητες στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο»**) μελέτησε την παρουσία των Εβραίων στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ενώ ο ίδιος επιμελήθηκε και την έκδοση του Νατάν Γκρίνμπερκ με τίτλο «Ντοκουμέντα» (Νικολέτα Ράλτσεβα μτφρ., εκδ. Παρατηρητής της Θράκης, Κομοτηνή 2013), το πρώτο βιβλίο που ασχολήθηκε με την εφαρμογή του ναζιστικού προγράμματος εκτοπισμού και εξόντωσης των Εβραίων στη βουλγαρική ζώνη κατοχής στην Ελλάδα και στην τότε Γιουγκοσλαβία.

Ας δούμε όμως αναλυτικότερα όσα είπαν οι συμμετέχοντες στην εκδήλωση.

Έφη Καραπούλη: **«Στόχος του συγγραφέα είναι η συντήρηση και η διατήρηση της συλλογικής μνήμης»**

Έχοντας κηρύξει την έναρξη της εκδήλωσης η κα Κατσαρή-Βαφειάδη και αφού η ίδια «κατατόπισε» τους θεατές στο περιεχόμενο του βιβλίου, έδωσε τη σκυτάλη στην κα Καραπούλη, η οποία με την εισήγησή της (σ.σ.: Ολόκληρη η εισήγηση της κας Καραπούλη βρίσκεται εδώ) τόνισε την αξία της συλλογικής μνήμης. Χαρακτηριστικά ανέφερε: «Το βιβλίο του Ηλία Μεσσίνα “Η Συναγωγή” αποτελεί ένα οδοιπορικό αναζήτησης σε πόλεις της Ελλάδας και στις Συναγωγές τους. Στόχος του: η αρχιτεκτονική αποτύπωση των κτιρίων και η ιστορική τους τεκμηρίωση, πριν χαθούν και περάσουν οριστικά στη λήθη. Αυτήν που προκαλεί ο χρόνος και η αδιαφορία των ανθρώπων. Γιατί, βεβαίως, για πολλά κτίσματα σκοπίμως επιδιώκεται και επισπεύδεται η παραπάνω διαδικασία, μεταξύ των οποίων και οι συναγωγές.

Ό,τι μνημονεύεται ζει. Ειδάλλως είναι σαν να μην υπήρξε ποτέ. Με την έννοια αυτή, στόχος του συγγραφέα είναι η συντήρηση και η διατήρηση της συλλογικής μνήμης. Για την κοινότητά του και για την ευρύτερη κοινωνία αυτό αποτελεί ηθικό χρέος.

Γιατί όμως αποτύπωση των συναγωγών και όχι αναψηλάφηση της ιστορικής παρουσίας των ίδιων των εβραϊκών κοινοτήτων; Πέραν του ενδιαφέροντος που δημιουργεί η επαγγελματική ιδιότητα του γράφοντος, οι συναγωγές και οι ναοί εν γένει αποτελούν περίοπτα κτίρια κάθε εθνοτικής και θρησκευτικής κοινότητας, είναι χώροι θεσμικοί, μέσα και γύρω από τους οποίους περιστρέφεται και συσπειρώνεται η ζωή της Κοινότητας. Συγχρόνως εκπέμπουν την καλαισθησία, τις παραδόσεις και τις αξίες της Κοινότητας, γίνονται σημεία αναφοράς της συλλογικής και της δημόσιας ζωής, ενδυναμώνουν τους δεσμούς των μελών της Κοινότητας και εν τέλει διαμορφώνουν την ταυτότητά της. Για κάθε πόλη

Phoca PDF

ευρύτερα, αποτελούν τοπόσημα που συνθέτουν την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της και την κάνουν ξεχωριστή, όπως λόγου χάρη ο Παρθενώνας την Αθήνα, ή ο Ναός του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στη Βενετία.

Τα κτίρια αυτά, ακόμη κι όταν παύουν να υπάρχουν φυσικά ή όταν δεν είναι προσβάσιμα, αφήνουν το ιστορικό τους αποτύπωμα στη συλλογική μνήμη, επηρεάζουν τις συνειδήσεις των σύγχρονών τους αλλά και των κατοπινών ανθρώπων και παραμένουν μέρος της τοπικής ή εθνικής ιστορικής ταυτότητας».

Βασίλης Ριτζαλέος: «Με αρκετή καθυστέρηση η ιστορία του εβραϊκού ελληνισμού αρχίζει να απασχολεί τόσο την επιστημονική κοινότητα όσο και τις τοπικές κοινωνίες»

Ακολούθως, το ενδιαφέρον των σύγχρονων ερευνητών για την εβραϊκή κοινότητα έθιξε ο κ. Ριτζαλέος, (σ.σ.: Ολόκληρη η εισήγηση του κ. Ριτζαλέου βρίσκεται εδώ) αναφερόμενος παράλληλα και στη συναγωγή της Κομοτηνής. Συγκεκριμένα επισήμανε: «Με αρκετή καθυστέρηση η ιστορία του εβραϊκού ελληνισμού αρχίζει να απασχολεί τόσο την επιστημονική κοινότητα όσο και τις τοπικές κοινωνίες. Στην πρώτη μεγάλη έρευνα για τις συναγωγές στην Ελλάδα, το παρόν βιβλίο έχει άμεση σχέση με εκείνη την περίοδο της ζωής του Ηλία Μεσσίνα, ο οποίος μελετά και αποτυπώνει τέσσερις συναγωγές της ακριτικής Θράκης, στην Ξάνθη, την Κομοτηνή, την Αλεξανδρούπολη και το Διδυμότειχο. Ένας από τους σημαντικότερους σκοπούς της έρευνας, όπως δηλώνει ο ίδιος στη διατριβή του, ήταν ο ίδιος να προλάβει να αποτυπώσει τις συναγωγές της Ξάνθης και της Κομοτηνής γιατί ήταν εγκαταλελειμμένες και κινδύνευαν να κατεδαφιστούν. Η καταστροφή της συναγωγής στο Διδυμότειχο είχε ήδη συντελεστεί και το ψηφιδωτό δάπεδό της ήταν κρυμμένο ανάμεσα σε παρκαρισμένα αυτοκίνητα.

Γράφει λιτά και με σαφήνεια για τη συναγωγή στην Κομοτηνή: μονώροφη οικοδομή, σχεδόν τετράγωνη σε κάτοψη κεραμοσκεπή με εμφανή οκταγωνικό τρούλο που προεξέχει στο κέντρο του κτιρίου.Ο νεαρός αρχιτέκτονας που υπηρετεί συγχρόνως τη θητεία του στον βόρειο Έβρο και κάνει μετρήσεις στις μισοκατεστραμμένες συναγωγές όταν παίρνει άδεια από τη μονάδα του, αναφέρεται στη διατριβή του στο χρονικό ενός προαναγγελθέντος θανάτου, της κατεδάφισης της συναγωγής στην Κομοτηνή, όπως προέκυπτε από τη διαθέσιμη αλληλογραφία ανάμεσα στον ιδιοκτήτη, το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο, τον Δήμο και άλλες υπηρεσίες, την περίοδο 1979-1993. Ασφαλώς λείπουν περισσότερες πληροφορίες από τη σχετική αλληλογραφία για να καταλάβουμε την αλληλουχία των γεγονότων που οδήγησαν στην κατεδάφιση της συναγωγής.

Η επιστολή τού προϊσταμένου της Εφορείας Νεώτερων Μνημείων, της υπηρεσίας στην Κεντρική Μακεδονία, στις 2 Αυγούστου 1993, έπρεπε να κινητοποιήσει τους εμπλεκόμενους για τη διάσωσή της, αν αυτό ήταν εφικτό. “Πιστεύουμε”, γράφει, “ότι η διατήρηση του μνημείου είναι σημαντική για την πόλη της Κομοτηνής και αποτελεί πολύτιμη μαρτυρία για την ιστορία της πόλης κατά τον προηγούμενο αιώνα. Επίσης, η ύπαρξη του βυζαντινού τείχους δίπλα στο μνημείο, μαρτυρία μιας άλλης εποχής, δίνει μια ενδιαφέρουσα ενότητα και έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα στην περιοχή με διαχρονική σημασία”».

Phoca PDF

Ηλίας Μεσσίνας: «Ξεκίνησα να κάνω τις αποτυπώσεις των συναγωγών για να μείνουν στην ιστορία»

Ιδιαίτερα χαρούμενος που επισκέφθηκε και πάλι την πόλη της Κομοτηνής, ο συγγραφέας έλαβε στο τέλος τον λόγο, προσκαλώντας τους παρευρισκόμενους σε ένα φωτογραφικό «ταξίδι». Μέσα από φωτογραφίες λοιπόν ο κ. Μεσσίνας μας μετέφερε στους τόπους των ερευνών του, εξήγησε αναλυτικά τα εργαλεία που χρησιμοποίησε, τα αρχεία που μελέτησε, τους ανθρώπους με τους οποίους συνομίλησε, ώστε να καταφέρει να αποτυπώσει ψηφιακά τα κτίρια των συναγωγών με ασύλληπτες λεπτομέρειες, διαφυλάσσοντας παράλληλα από τη λήθη βιώματα και αναμνήσεις Εβραίων.

Όπως ο ίδιος τόνισε, η στρατιωτική του θητεία στον βόρειο Έβρο ήταν αυτή που του επέτρεψε να προβεί σε επιτόπιες έρευνες στις συναγωγές ή τα ερείπιά τους. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά είχε και συγκεκριμένο στόχο: «Ξεκίνησα να κάνω τις αποτυπώσεις για να μείνουν στην ιστορία».

Στα καθ’ ημάς, της Θράκης, για τη συναγωγή της Ξάνθης ανέφερε πως ήταν ένα πολυτελές κτίριο που βρισκόταν επάνω στον δρόμο, σχολιάζοντας επίσης πως, ενδεχομένως, να υπήρχε πρόβλημα στον προσανατολισμό του κτιρίου, γιατί θα έπρεπε η κύρια πρόσοψή του να ήταν από τον δρόμο, όμως αυτή ήταν από την πίσω πλευρά. Όσον αφορά τον χρόνο κατασκευής της συναγωγής, όπως σημειώνει, εντόπισε έγγραφο στο Ισραήλ με χρονική ένδειξη Μάιος του 1926,όπου και αναφέρεται παραγγελία ξυλείας για την κατασκευή της στέγης και του γυναικωνίτη, οπότε η κατασκευή της συναγωγής θα ολοκληρώθηκε περίπου το φθινόπωρο του 1926. Στις μέρες μας, δυστυχώς, η συναγωγή έχει κατεδαφιστεί και στη θέση της υψώνεται πολυώροφη πολυκατοικία.

Για τη συναγωγή της Κομοτηνής, ανέφερε την τραγική κατάσταση που την είχε βρει και μοιράστηκε ένα «μυστικό» του κτιρίου. Όπως εξήγησε, με βάση την κάτοψη του κτιρίου, αυτό εξελίχθηκε σταδιακά, σαν κρεμμύδι. Υπήρχε ο πυρήνας του και άρχισαν να κτίζονται επιπλέον χώροι γύρω γύρω και γι’ αυτό έγινε ο τρούλος στη μέση, γιατί σιγά σιγά επικρατούσε σκοτάδι. «Αυτό που βλέπουμε είναι ότι εφαρμόζεται ο οθωμανικός τύπος […], που αρχικά υπήρχε ένα απλό τετράγωνο με τέσσερις κολώνες. Όταν η κοινότητα μεγάλωνε, αντί να χτίσουν καινούργια συναγωγή πρόσθεταν νέους χώρους. Αρχικά λοιπόν ήταν ο πυρήνας, προστέθηκε στη συνέχεα ένα κομμάτι σε σχήμα π και τέλος ένα τρίτο. Εξελίχθηκε επομένως σε τρεις φάσεις».

Με το πέρας και της δικής του τοποθέτησης, ακολούθησε γόνιμος διάλογος μεταξύ των θεατών και του συγγραφέα, που ολοκληρώθηκε με την ελπίδα και την ευχή ο Δήμος Κομοτηνής να πράξει τα δέοντα ώστε να μη χαθεί η πλούσια εβραϊκή ιστορία της πόλης και να ανακατασκευαστεί κάποτε η Συναγωγή της πόλης μας.

Οι παρουσίες

Αρκετοί ήταν οι Κομοτηναίοι που τίμησαν την εκδήλωση με την παρουσία τους επιθυμώντας να γνωρίσουν περισσότερα για την εβραϊκή κοινότητα της πόλης και

Phoca PDF

τη συναγωγή της. Μεταξύ άλλων έδωσαν «το παρών» η πρόεδρος της ΔΚΕΠΠΑΚ κ. Νατάσα Λιβεριάδου, ο εκπρόσωπος της Μητρόπολης Μαρωνείας και Κομοτηνής κ. Αρσένιος, ο αντιδήμαρχος Παιδείας Δήμου Κομοτηνής κ. Ιωάννης Κυριαζής, η υπεύθυνη του Μουσείου Καραθεοδωρή κ. Χριστίνα Αποστολίδου, ο γεωπόνος και ιστορικός «περιπατητής» της πόλης κ. Τριαντάφυλλος Παπαδάκης με τη σύζυγό του, ο π. υπουργός Γιώργος Πεταλωτής, η συγγραφέας Βάντα Παπαϊωάννου-Βουτσά, η φιλόλογος υπεύθυνη Σχολικών Δραστηριοτήτων ΔΔΕ Ροδόπης κ. Κατερίνα Σχοινά, η φιλόλογος κ. Αρτεμις Αρχοντογεώργη, η κ. Νικολέττα Πετκίδου και ο σύζυγός της κ. Μιχάλης Μοσχίδης, ο πρ. βουλευτής κ. Μουσταφά Μουσταφά, ο εκπαιδευτικός και ακτιβιστής δράσεων για το περιβάλλον κ. Ανέστης Στρατιάδης, η κ. Σοφία Γερασίμου, η κ. Βίλμα Φραντζή, η φαρμακοποιός κ. Ασπα Τσιρλιάγκου, η αρχαιολόγος κ. Νάγια Δαλακούρα, και πολλοί πολλοί άλλοι

Πηγή: www.paratiritis-news.gr**, 14.10.2022**

Phoca PDF